DE

MONTIUM INFLUXU

IN

ALETUDINEM

HOMINUM

AE GENUS, ET MORBOS.

DISSERTATIO

NAUGURALIS MEDICA

QUAM

NSENSU GRATIOSI MEDICORUM ORDINIS

PRO SUMMIS

N MEDICINA ET CHIRURGIA

NORIBUS LEGITIME IMPETRANDIS

PUBLICE DEFENDET

AUCTOR

SEPHUS ENNEMOSER

PASSYRIENSIS TIROLENSIS.

XIV. M. OCTOB. A. MDCCCXVI.

BEROLINI.

— Ego laudo ruris amoeni
Rivos, et musco circumlita saxa, nemusque. — —
Novistine locum potiorem rure beato?
Est, ubi plus tepeant hiemes, ubi gratior aura?

Horat. ad. fuscum. arist. Epistola.

Ad Lectorem.

x amplissimo naturae imperio tot mirabilia ulariaque exhibent montes, ut locupletis-ie perscrutationum fontes nobis undique rantur in illis: benigna Cybele larga manu opes, et miracula hic saepe sua sponte udit, quae alibi ingeniosa sagacitas doctis-orum virorum obscura, et occlusa frustra eri sibi operam navant.

Regiones montium amoenissimae suavissi- oculis prospectus, mentique summas ob-ationum voluptates praebent; ex illorum oribus pro salute viventium fontes salu-imi scaturiunt, quibus concurentibus rivuli, umina anfractuosa regiones terrarum con-unt: in intestinis thesauri metallorum pa-tur, et lapideum, mineraleque regnum gu-at, in superficie superbissima flora festivis ibus splendet, crescunt medicinae, greges untur ridentes, templa Dianae in sylvis piciuntur, et vitis et ficus Baccho dican- tandem et montes magnam vim et aucto-em in ipsam gentium sortem exercent. madmodum in planis, ac urbibus cives ci-s sociantur, mores leniuntur, animusque olitur, ita eorum corpora nimis indulgendo

A

corrumpuntur: in montibus autem societa lenocinia non semper tam amoene rident, h mines generantur rigidi, stricti, asperi, et fo tes, patriam et libertatem plus quam se ips amantes, quorum singularibus commixtionib aeterna Dei sapientia miras saepe res pro m tarum nationum bonis ordinaverat.

Tantas montium praestantias cum mecu animo perpenderem, ut de montanorum quib dam proprietatibus dissererem pauca, diu n haesitavi, et quid diutius negotio cunctar aliorum quoque cohortationibus exhilaratus! -Rem itaque aggressus in eo mihi potissimu elaborandum esse existimavi, ut pro scopo m dicinali de vita, valetudine, et morbis pau afferam, neque hoc solummodo, sed multo m gis, ut eiusmodi tantum proponantur theor mata, de quorum veritate per fideles observ tiones, legitimumque ratiocinum fundamen liquido constent, atque adeo exulent, quaecu que incerta, dubia, fallacia, ex meris hyp thesibus ducta certam parere scientiam n queunt.

Ipse in montibus progenitus, omnem fe juventutis meae aetatem in illis jucundissim suavitate transegi, a serie annorum philoso phiae et medicinae studiis addictus, non s lummodo totius patriae alpes, uti Italiae pl rosque, et Caryntiae, Styriae, Salisburgi tran migravi, verum etiam illos Saxoniae - Bohemia Silesiae, Herciniae omnisque fere Germania Sueciae etc. montes trajeci, non Dianae, a Martis servitiis obediens magis ac illi Apoll nis et Musarum; locorum proprietates huic fi et metae inservientes attente collegi, propri observationes cum opinionibus aliorum co

ravi, quibus cunctis fideliter relatis, commu-
tatem multam, certamque conspirationem
ique reperi, ita, ut facile meritoque totum
quod construere liceat, ex quo vita pecu-
ris omnibus monticolis propria elucescat.
his inde observationibus natum est opus-
lum hocce, minime ex faelaci et multitudine
atum non obruta memoria, sed e penu quo-
liano calamo plurium annorum conscriptum,
que desumptum, in quod et ipse intueri
ssem sedulo, „olim meminisse juvabit" si
id novi forte, aut insoliti ad emendandum
pareret. Non autem solum generalioribus
natura montium physica, de ratione indi-
luali hominum physioiogica etc. acquievi,
l animum quoque, quantum otii spatiique
hi superfuit ad disquirendas conditiones non
llorum morborum, eorumque genuinas cau-
, adverti, cuncta autem sequenti ordine
posui.

ctio I. *Naturam montium geographico-phy-sicam levi calamo adumbravi.*

evis descriptio mont. phys. geographica § 1—5.
Elementorum differentiis in montibus. § 6.
aqua § 7. 8.
terris § 9. 10.
aere § 11—15.
variabilitate barometrica thermom. et elec-trica § 16.
ventorum efficacia § 17.
calore § 18.
glaciariis § 19.
luce § 20—22.
constitutionibus § 23. 24.

Sectio II. *Rationem physiologicam hominum pertractavi.*

Sectio III. *Morbi non nulli endemici in montibus sunt comprehensi.*

Caeterum quaecumque dixerim non nisi d majore hominum copia, de classe videlic rusticorum laboriosa plurimum valent, et e

s quidem praeprimis de Tyrolensibus, Hel-tiis, Carniolis, aliisque plus minusve analogis.

Debuisset et fateor magis expolitum pro-re opusculum, ut qui agnoscam ipse non io vitio laborare, obscuritatem intulit mate-ie concissa dictione exponenda multitudo.

At quid te diutius moror in limine amice ctor? nihil adjungam ne velle videar verbis cere pretium, „vino vendibili non opus est spensa haedera" tenuem hanc doctrinae su-llectilem quam hic explicatam haud inordi-ite reperies, tecum asportes, si libuerit, prae-r! evolve paginas, huiusque opusculi natu aximi mei frontem contemplare, ut oculis obes, an fucum fecero. Proinde legesis ntisper et vale.

Ennemoser.

Sectio I.

Brevis descriptio montium physico-geographica.

§ 1.

Montes, qui nobis tot, tantasque miraculorum species representant [1]), sunt loci terrae

1) Le physicien, comme le geologue trouve sur les hautes montagnes de grandes objets d'admiration, et d'etude. Les grandes chaines, dont les somets percent dans les regions elevées del' atmosphere, semblent etre le laboratoire de la nature et le reservoire, dont elle tire les maux, et les biens, qu'elle repand sur notre terre. Tout les phenomenes de la physique general s'y exercent avec une force etonant, les nuages se forment sous les yeux del' observateur, et souvent, il voit croitre sous ses pieds les tempetes, qui devaestent les plaines, tandisque les rayons du soleil brillent autour de lui. De grandes spectacles de tout genre varient a chaque instant la scene ; ici un torrent se precipite de haut, d'un rocher, forme des nappes et des cascades, qui se resolvent en pluie, et presentent au spectateur des doubles, et triples arc en ciel, qui suivent ses pas, et changent de place avec lui.

La des avalanches de neige s'elancent avec une rapidité comparable a celle de la foudre, traver

vâtiores, tamquam sceleta considerandi, qui-
s omnes reliquae orbis partes invicem stabi-
ntur, qui ex variis massis, quarum aliae
is superstratae, pluribus radicibus connexi,
ius solitarii (nisi secundi generis montes)
reniûntur, quomodo series jugorum formant
oribus similes, qui e stirpe radicali ramos
dique spargunt, aut centra confluere solent
magno paralelle convergentium numero, in-
positis profundissimis vallibus.

§ 2.

Cursus et directio montium multam, sin-
laremque regularitatem observant, qua ge-
ralis et maximus montium ordo a S. O. ver-
s N. W. terram orbiculariter cingunt, cum
contrario aliam in directione priorum quasi
rpendiculariter a S. W. versus N. O. de-
rere cl. *Gatterer* primo observavit.

§ 3.

Alia multo majoris dignitatis distinctio illa
t, qua montes in uno latere declivitates et
aecipitia representant saepe inhospitabilia,
altero autem amoenissimae regiones pede-

sent, et sillonent des forets en fauchant les plus grandes arbres a fleur de terre, avec une fracas plus terrible, que celui de tonnere. Plus loin des grands especes herissés de glaces eternelles, donnent l'idée d'une mer subitement congelée dans l'instant meme, ou les aquilons soulevoeint ses flottes, et a coté de les glacés au milieu de les objets effrajant, des reduits delicieux, des prairies riantes exhalant le parfume, de mille fleures ausi rares, que belles, et salutaires represent la douce image du printemps dans une climat fortuné et offrent au botaniste le plus riches moisons &c.
Horace B. de Sausure voyage dans les alpes Vol. I. VII. Neushatel 1779.

dentim in planitiem diffunduntur; regula haec uti generaliter in toto, ita et specialiter vix exceptiones patitur. Datur et hoc in confiniis maris, uti in corde terrarum observari, ita quidem, ut a tergo non nisi rivulos, et saxa, a fronte autem amoenissimas valles, et longissimos fluminum cursus sensim, sensimque ad remotissima usque litora maris descendentes prosequi possis. Id Andes americani comprobant, id libanon catenae in Arabia, et famosus Caucasus, qui toties ingeniose mentiendi poetis praebuit ansam, id Pyrenei, Helvetiae, Tyroleosque montes testantur. Descensus illi placidi, jucundaeque devexitates ubique fere magis versus S. O. diriguntur, cum ex opposito praecipitia versus N. W. conspicua apparent.

§ 4.

Origo autem montium et haec manifesta cursuum regularitas primae formationi terrae contemporaneus jure meritoque haberi fas est theoriam vero huius ortus, dificillimam fortassis omnium, a me frustra expectas.

§ 5.

Veniunt adhuc consideranda in montibus 1. altitudo, pes, ascensus et cacumina, seu capita montium saepe nubes supereminentia.

2. Profunditas convallium, in quibus arcte constrictis, a sole haud sat illustratis, et florum penuria, et praecipuae cretinismi causae nidulantur.

3. Localitas, tractus, et directio montium, latitudo, et inclinatio, quibus aut sanitas, aut febris conditionatur. Pagi enim vero rusticorum meridiem versus spectantes rident, morbi exterminantur, hominesque hilaritate et vitae

igore triumphant, cum a tergo e contra, et cis umbrosis, nox ejusque proles gubernant, omnis generis mala domi versantur.

4. Situs ad conditionem ventorum, val- utrum aquiloui aperiantur inimico, an Eu- nato incitanti.

5. Demum Extensio specialis, aut isola- , unde temperaturae inconstantiae, et vento- m tribulationes vexare solent.

De Elementorum differentiis in montibus.

§ 6.

Elementorum nomine hic non illas che- corum 50 substantias primitivas comprehen- , quae omnibus revolutionibus variae, tem- rumque necessitatibus aliae accommodantur: eum est de formis illis Aristotelicis elemen- ibus semper iisdem, quales observantur in ontibus pauca disserere.

Coorum enim ille divinus vates Hippo- ates in ipso libro de aquis et locis quem- mque medicinam recte consequuturum, anni mpora animadvertere, ad ventos respicere, uarum facultates, situmque quomodo adven- s, et ad solis ortum jaceat urbs, considerare, rramque inspicere jubet [1]).

1) Hippocratis opera omnia liber de aere, aqua, et regiombus, Foes. Frankf. 1620.

De Aqua.

§ 7.

Agens illud naturae ligando, dissolvendoque potentissimum, sine quo nec vita, neque vegetatio, merito et hic primum omnium locum tenere debet. Quemadmodum in genere fontes, et rivuli e montium fissuris scaturientes, continua renovatione, hominum sanitati maxime salutares censeantur, diversi attamen pretii et hic illos aestimare licet, quamquam stagnatio, et putredo rarius illis admittitur, ne ideoque aqua non lacunosa, limosa, aut paludosa sit sedanda sitis.

§ 8.

Qualitas aquarum plus minus salutiferae variis in locis varia in genere ex sequentibus prodit: plurimum confert et hic

1. Situs montium et altitudo; fontes ex regionibus altis et collibus defluentes optimi sunt, tanto magis si orientem versus decurrunt, nam dulces sunt clarique, et hiberno tempore calidi, fumantes, gas acidum carbonicum exhalantes, aestate vero refrigerantes et frigidi.

2. Dominium ventorum, qui versus rivulos diriguntur, utrum a N. O. quos optimos an a S. W. quos pessimos merito haberi experientia docet.

3. Fundus seu solum, ex quo variis materiis impregnata emanat aqua, diversis salibus, alcalibus, metallis, sulph. etc.

4. Propinquitas, aut remotio a prima fontium origine, motus plus minus celer, aut stagnatio.

5. Influxus radiorum solis, aut obscuratā

ibrae. — Comprobationibus autem pretii
tium montanorum diutius insistere opus
n est, cum jam lippis et tonsoribus notum
um excellens praestantia in morbis unius
usque generis; quis quaeso non fontium
dicatricium miracula noscit!

De Terris.

§ 9.

De terris hic a me ea potissimum de cau- injicitur mentio, quia potentiam, et vim in nines ex earum differentiis omnino negli- e valde peccatum esse duco; nam terra et ta, uti basibus primitivis omnia creata in e existunt; nec involvendum est silentio, d subjungo.

In montibus enim rusticus tam strictis le- us patrio ligatur solo, atque domiciliis suis, vitae ratione tenetur, ut per totum vitae tium, suum Horizontem fortasse non pros- it unquam adeoque rita terrarum distin- merito ut magna dignitatis res laudatur.

§ 10.

Terrarum varietas lutaria, arenosa, palu- a, cretacea, saxosa, humosa, nigra, pinguis . et earum vires in vegetationes plantarum m multifariae sint, experientia nobis satis victum est, sed et valetudo, et vigor ani- ntium ab istiusmodi differentia dependet.

Generalis autem terrarum in montibus di- ctio plenaria omnino impossibilis est, cum iis in regionibus, locis, directionibus, alti- line varie reperiuntur, ut autem circumspe- habeatur cognitio rerum, haec potissimum iera terrarum nemini erunt negligenda.

1. Fundus limosus, madidus, paludosus valetudini obest.

2. Terra lutaria, cretacea, calcarea, tofacea multo majoris momenti pariter non est.

3. Loca saxosa, si et terrarum substantiae minus respiciantur, occasionales fiunt causae morborum traumaticorum.

4. Quae autem longa experientia vegetationibus, fertilitati, et saluti animantium optimae haberi fas est, sunt terrae nigrae cinereae solis radiis, aut umbra non decolarandae, ne sint nimis madidae, neve statim siccescant, ne dehiscant, arbores atroces et florum elegantiam progignant, pluvia arosa modica suaviter oleant, lenes sint, solutae, paululum arenosae atque pinguiculae.

De Aëre.

§ 11.

Fluidum aerum, quo viventes circumfundimur, pro virium, qualitatumque suarum diversitate, maxime cum tot, tantisque continuo vicissitudinibus obnoxium sit, multimodo viventia afficere valet. Quare hic plenariam historiam aeris exhibere non est meum, quae ad amussim omnes, et singulas vires atmosphaerae, quam plurimas forsan adhuc ignotas enaret, sed de constantioribus coexistentiis junctim conviventibus pauca dicturus sum.

§ 12.

Aer in montibus frigidior, et crescente altitudine rarior, atque purior fit, praecipue sub solis ortum et occasum multo acerbior aer corpora ambit, ac quidem in provinciis. Aer montanus nec stagni nec paludis halitu infe-

s est, nec ex cloacis, quae urbes purgant
ium contraxit, „nec ex profundo specu pe-
entem auram spirat."

Pondus, et aequilibrium atmospherae in
ersa locorum altitudine, aut in eadem di-
rsis temporibus maximopere discrepat, in
is attamen altioribus, magis proportionata,
iorque demonstratur a physicis, siccior quo-
e, minusque corruptus aer in locis altiori-
s invenitur, qua de re et vis electricitatis
gis positiva a clar. Saussure merito assum-
i fuerat, ita ut epidermis saepe tingatur
ore ferugineo, cutis ardore uratur pungen-
atque dehiscat, transpiratio augeatur, et
is torqueat.

§ 13.

Atmosphaeram in altissimis locis etiam
igenio pauperiorem esse affirmant, quod a
ijore sua gravitate specifica, et plantarum
aecipue succulentarum defectu omnino re-
ectum meretur, sed eheu! unde hilaritas il-
alpestris exoritur, valetudo virilis et vitae
ginquitas?!

§ 14.

Ex oxigenii parte atmospherae imminuta,
tardatio processus vitalis sequeretur necesse
t, sed experientia contrarium testatur.

Hujusmodi ergo quaestionibus, quomodo
e occurratur, quis non ignorat? an Azotum,
le cujus dignitate jam Cl. *Gmelin* [1]) non
ajoris momenti haberemus oportet? et me
rcle! idem ac oxigenium, si non majus
otum facere non pudet! en rationem. —

1) Dr. F. G. Gmelin allgem. Pathologie des menschl. Körpers, Stuttgard u. Tübing. 1813.

Vita, quae a propria spontaneitate, et stimulis excitata sustentatur, non a summa solum stimulorum, et incitabilitate ingenere dependet, sed stimuli definiti esse debent, adeoque aut assimilabiles corpora sustinent, aut non assimabiles ea continua incitatione consumunt ideoque et inter stimulos polaritas duplex exsurgit, qua positiva corpora conservantur, et ut inutilia rescindam, an non hic oxygenius incitabilitate sua ad destruenda organa tendit nisi polaritate opposita azoto inhiberetur, quod evidenter materiam animalem sustinere, et nutrire experientia docet; nam materia animalis maxima ex parte azoto constat, omnia maxime nutrientia, azotum continent, animalia solumodo a vegetabilibus nutrita nihil azoti possidentibus tamen vitalitatis actu azotum progenerant. Maxima ergo et satis clara evidentia pars azoti respiratione materiae imbibitur organicae, quod etiam Davi, et Spalanzani, Pfaff etc. suis experimentis comprobaverunt. In mala igitur conformatione pectoris — in phtisicis, azotum minutis tantum portionibus advehitur, quare processus vitalis excitante oxygenio adaugetur, materia organica, et reproductio vitiatur, quod et in phthisi, et diabete melito videndi ocasio datur, ubi materiae vegetabiles sacharatae elimenantur, et corpora destruuntur, nisi azoto aditus patefit, et hoc quoque experientia suadet qua in diabete carnes porrigimus, et phthisicis aer in stabulis inspiratus valdopere conducit. Hinc azoti vires haud merito non nisi negativae ducuntur, quia earum influxus minus solumodo sensibus aperte conspicitur.

§ 15.

Frigiditate, puritate, levitateque aeris in
ntibus jure hilaritas illa monticolarum niti-
, sed et in ascendendis montibus — mala
aedam, et molestiae nascuntur, a scriptori-
s quibusdam, vix merito, soli altitudini ad-
iptae; censentur pulsus acceleratio, lassitu-
respirationis difficultates, sitis, anorexia,
lypothimia, vomitus etc. Exinanitiones
usmodi solis fatigationibus adscribit Saus-
e [1]) et Bouger [2]) distinguit tamen ille
us generis defatigationes in eo ab aliis,
od sit haec exinanitio totalis, impossibili-
absoluta iter continuandi, sed singularis in
existit character, vires et robur eadem ce-
tate, et perfecte quidem restaurantur.
ec affirmatio, si de itinere, et ascensu mon-
n sermocinatur, multum quidem continet
i, cum saepe vix alpium inhabitantes in
e hoc subtili vivere assueti excipiantur,
distinguatur; omnes hujusmodi defatiga-
nes in locis elevatioribus, omnino labore,
itinere graviores evadunt, sed plurimum at-
nen a peregrinantibus debilioris constitutio-
, more ascensus inconsueto, timiditate ani-
et alteratione ab extraordinariis naturae
is inducta [3]) dependere videtur, cum in-

) Voyage dans les Alpes pag. 482 T. I. et 207
T. IV.

) Voyage au Perou pag. XXXVI.

) Si tibi occurrit vetustis arboribus, et solitam
altitudinem egressis frequens lucus, illa proceri-
tas sylvae, et secretum loci, et admiratio umbrae,
fidem tibi numinis faciet, et si quis specus saxis

habitantes, tota aestate negotia sua his alt
in locis sine ulla incommoditate peragant;
quin et ipse dies et hebdomades unacum con
militionibus venandi cupidis et pastoribus
non nisi pane modico et caseo instructus sa
nus et salvus integerrima valetudine peregi
quam mihi posthac non amplius gustare licuit.

§ 16.

Variabilitas barometrica et thermometri
ca saepe considerabilis est, praecipue ea, quae
e ventorum flumine proficiscitur, quemadmo
dum tamen ratio barometrica in altissimis con
stantior observatur — plus vero ut ipse to
ties expertus sum, a viribus electricitatis me
tuendum, vel sperandum est, cuius dignitas
nullo modo hucusque satis aestimata est.

§ 17.

Ventorum ultimo insignes sunt in varian
da aeris efficacia partes —

Hic vasto rex Aeolus antro —
Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis, et carcere froe
nat.
Illi indignantes magno cum murmure mon
tis
Circum claustra fremunt —
Virgil. Aeneid.

In vallibus duplici directione praecipue ad
flare solent, secundum tractum et montium
inclinationem. — Atque ex his inde perspici
potest

penitus exessis montem suspenderit non manu fa
ctos, sed naturalibus causis —: animum tuum
quadam religionis suspicione percutiet.
Seneca epistol. XLI. L.

est, variabilitas temperaturae, frigidi, et di, humidi, et sicci causa, genius, aut daen morborum; ut autem cognoscatur, quid sque ventus speciatim valeat non satis est eralibus inhaerere, quando idem diversis poribus, ac locis, salubris, aut insalubris potest, adeoque non nisi his una consititis limitatior quaestio ex vero utcunque ri queat.

De igne, ex quo calor et lux.

a. De calore.

§ 18.

Haud minoris momenti in vita terrestri r est, qui nos medio atmosphaerae conti ambit. Iste in montibus eo pede immiur, quo altius insurgis. Causae hujus fricatis multae numerantur. Nam in altissi et vastis alpibus saepe non nisi steriles ae scrupeorum saxorum coelum petentium eniuntur, regio plerumque tristis, et aspecoelo, soloque inamoena, sylvis inaccessa; arum nulla fertilitas, natura omne cultus amen respuente.

„Non hic pampinea dulcis latet uva sub
umbra —
Poma negat regio"
Ovid.

Hiems sibi tres, et plus adhuc anni par arripit. Cacumina montium ponderosis ibus sempiternae nivis obruuntur et cones interpositae glaciariis longo tractu hor-

rendis desertae jacent, cur aëris subjacentia s… ta frigidiora redduntur: valles per paucas h… in die solum illustrantur, montes quasi iso… adstant, aèr multo magis transparet, et … malisatio fere nulla; frigus ad summum … venit gradum istis in locis, quibus altis… montes vetant aliquando directos solis ra…

Nullum ver usquam, nullique aestatis …
nores.
Sola jugis habitat diris, sedesque tue…
Perpetuas deformis hiems; illa und…
nubes
Hic atras agit, et mixtos cum grand…
nimbos.
Sil. Ital.

Subrepentia hinc illinc graminis sarmenta … re vides, nec non pinum surgere boreae … sultus spernere assuevit, nullum ver unqu… vel autumnum impertitur inclementis co… positio, quid? tanta refertur frigoris potent… ut Cardanus, ob unicam frigoris causam st… mam enasci viderit??

Hujus coeli inclementiae et amaritudi… depicta imago de locis non nisi altissimis … let, inferius autem coeli temperies amoe… regiones rivulis et fluminibus irriguae, pa… et urbibus obsitae, fertilitas terrarum, co… agris et vitibus exornati delectant.

Diffugere nives, redeunt jam grami…
campis
Arboribusque comae:
Mutat terra vices.
Frigora mitescunt Zephiris.
Horat.

sicut canit *Virgilius.*

Devenere locos laetos, et amoena vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
Largior hic campos aether, et lumine vestit
Purpureo — solemque suum, sua sidera norunt.

§ 19.

Tandem et glaciariorum horrenda cohors ectum meretur. Motus eorum progressi- quo saepe ex campis nivalibus descende- olent, jam dudum a multis denegatus [1]) Sed res ita se habent. Glaciarii se- trionales utique evidenter saepe incre- t, si intemperies plurium annorum aspera, daque una alteram sequitur, redeunte inde temperatura per annos calidiore, est cur non recedere cogerentur? qua e et diuturnam accolarum experientiam rare ratio suadet.

b. *De luce.*

§ 20.

Inter omnes potentias externas, quae in ora organica suam exserunt vim, certe lux issima est, cuius influxu, et efficacia orga- ones tam mirifice afficiuntur. Dissolvun- quae, folia plantarum se claritatem ver- irigunt, polypus brachia sua luci mittit m, et superiores animalium classes, in

1) Bened. Rohrer dissert. de glaciar. vera ratione, übing. 1803.

quibus oculus isolatam quasi et substantivam degit vitam, et in quo tota fere incitabilitas concentratur, ab universali luminis potentia non excipiuntur indepentes.

§ 21.

Ea omnia luculentissime in montibus observas, ubi radiorum solis potentia tota vegetatio aliis in vallibus alia conspicitur. Devexitates enim montium septentrionalium non nisi plantas domesticas pauperrimas saepe et debiles gignunt, ubi autem montes in altera parte meridiem versus in campos, et planitiem diffunduntur, florem divitiis praegnantem, imo celeberrimos fructus meridionales invenire licet, et cretinismus malum est incognitum; reficiente vere, dum tota natura renovari incipit, vegetatio septentrionalis, meridionali hebdomadibus, imo mensibus inferiorem vides, quid? quod, tanta inclinationis differentia datur, ut decem pedes citra ultrave non nisi pallidae umbrae proles conspexeris. Radii enim sideris benefici ipsa in alta aestate plurimis in montibus, praecipue extra circulos tropicos positis nunquam perpendiculariter, sed obliqui, imo ad septentrionem fere parallele incidunt, formatur sic ab incidentibus radiis angulus plus minus rectus; atque tali lucis directione in terrae superficiem una cum causis memmoratis, memmorandisque vita peculiaris montium prodit.

§ 22.

Demum lux quoque lunaria in regionibus montosis multo intensior observatur, dum et montium juga, uti ex igne resplendent au-

., et lunaticos, seu noctambulantes mira
:ere cernis.

De constitutionibus.

§ 23.

Ex omnibus his fugitive et festinanter
mbratis, riteque perpensis, natura et vita
dit cuivis climati appropriata, atque
spicere datur, quam multiplici modo verae
borum causae constituantur; quamquam
cillimum, utique impossibile foret singu-
climatum constitutiones omnibus in locis,
emporibus peculiares eruere, maxime cum
a multitudo sit et frequentia rerum, com-
ationumque diversitas; corpora coelestia,
eora, climata, anni tempestates, soli varie-
flumina, vegetantia, animalia, hominum
erus, vitae genus, alimenta, artes, com-
cia, et alia plurima suam quaeque eo sym-
m conferunt.

§ 24.

Observationibus generaliter ex montibus
ptis constat ut frequentior constitutio: sta-
barometri altus, fortis aeris electricitas,
itas aeris, frigus — coelum serenum, ne-
e descendentes, et pruina soli antecedens,
enii praepotentia (nisi in altissimis) in
osphera.

§ 25.

Constitutiones endemicae genio locorum
limatum relationibus consentaneae, variis
egionibus montium, variisque anni tempo-
s variae enascuntur. Praeprimis autem

struma, cretinismus, surdomutus vallibus su mala frequentiora, nec desunt febres intermittentes, qui ex locis humidioribus, et vicinita paludum evidenter vitia contrahunt, utique hernias montosis quibusdam regionibus mer frequentiores adscripserunt *Blumenbach* (med. Bibliothek) et *Richter* (Abhandlung üb die Brüche). Mala ista, quibus non nunqu monticolae intensius laborant, ex dispositio quadam haereditaria, et causis endemicis p deunt, ea vero singularitate memoratu dign sima, qua incarcerationes illae periculossi rarissime observentur; et numerosae operatio nes ab imperitissimis arte hominibus rari cum detrimentis instituantur.

§ 26.

Ex constitutione annua veris et autumn tempore catarrhi et rheumatismi, tussis inflammationum genera renascuntur, aesta diarrhoeae, immo dysenteriae, hyeme praec pue inflammationes pulmonum, tussem astm cepheleam deprehensus sum. „Constituti enim generalis et tempestatum et anni tem porum diversa qualitate nata particularem mo bi constitutionem semper quadantenus m tat" (*Lenthin* memorabil. circa aerem etc. Clau thaliensium. p. 38. Götting. 1779. —

§ 27.

Constitutio stationaria a tempestatibu temperaturae vicissitudinibus, genio locoru et constellationibus atmospherae, vitae ratio hominum etc. dependet, ita ut nunc geniu morborum inflamatorius, nunc gastricus etc et hic uti ubique observetur.

Miasmata contagiosa, seu cutis exanthe-
-variolae, morbili etc. per certum temporis
um generaliter grassantur, non nisi qui-
iam praeterlapsis annis recurrentia.

§ 28.

Constitutiones epidemicae et contagiosae,
s ut vegetationes novas, florescentes, ite-
que morituras habere fas est), a confluxu
n supra numeratarum, aut novis naturae
ludiis origenem ducentes in montibus ra-
ne, aut saltem longe innotabiliores vehe-
ia, quam in urbibus grassari solent.

Sectio II.

Ratione monticolarum physiologica.

---

§ 29.

Ad uberiorem vitae hominis, sanitatis et
orum cognitionem amplissima circumspec-
erum requiritur, hinc ut labores etiamsi
tis lucernam oleant, ad perfectissimam
nem insufficientes impendantur, necesse
am tanta est inter montanos etiam vici-
nos differentia ut ex unius horae inter-
saepe homines longe generis alieni cre-
is; ut autem difficultates innumerae in
tamen superentur, partim ex antemis-
partim postmittendis erit desumendum,
admodum uberrimam constitutiones gene-

rales § 24. 25. uti individuales §. 31. 32. ‥ etc. omnibus monticolis plus minus commune sibi symbolam conferrunt.

§ 30.

Montium inhabitantes in genere vale‥ dine perfectiori, firmiorique fruuntur: prae‥ gativas, naturaeque dona simpliciora prae c‥ teris terrarum incolis sentientes; puta aem‥ nitates locorum, atmosphaeram puram lev‥ aquas salubres, vitae genus simplex et pr‥ primis a robustis et fortibus enasci parentib‥

Beatus illac, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura, bobus exercet suis — etc.

Horatius.

(Vivant selon les lois de la simple nature i avoient sans dout moin d'infirmités a comba tre. Medicin philosophe par *Doppet*. Tur. 1788.) Asuescuntur mane laboribus, fiunt ac eoque habiliores in operibus suis et indefess‥ in angustiis tollerare, et contraria sperner‥ discunt.

§ 31.

Constitutio monticolarum individualis sa‥ na, robusta est, musculorum fortium vires in‥ tensivae, motus cordis, pulsusque fortis, mag‥ nus, plenus, respiratio magna, facilis motui cor‥ dis respondens, sanguificatio cita, differenti‥ sanguinis arteriosi et venosi, vox sonora, di‥ gestio praecox, aequilibrium secretiones inte‥ et excretiones, status magis pletoricus, flori‥ dus, rigiditas fibrarum, cutis sicca, attamen halituosa, maciei plus, quam obesitatis, ener‥ gema functionum organicarum, irritabilitati‥ incrementum, et sensibilitas imminuta, alvu‥

dior, urina rubra, corporis levitas, animique iaritas.

§ 32.

Constitutio laxa, debilis humida, originem hens a situ locorum, profunditate vallium, ua, umbra, morbis, nihilominus hinc illinc in ntibus licet rarius comprehenditur.

§ 33.

Architectura corporea ex diverso populom genere regionumque localitate valdopere riat, frequentius tamen charactere physico obrvantur capilli subfusci, badii, rarius nigri, s fusca, grisea, facies obovata, florida, strucra corporis major, fortis, corpulenta, quadra- ossa robusta, quin tamen voluminosa musli crassi, densi, cruore praediti, dentibus nantur plerumque albidissimis, pulchris rite dinatis.

§ 34.

Quoad temperementum sanguinico cholei animadvertuntur, incitabilitas facilis, praex, vix diu perdurans; sagaces sunt et ad isicam et poesiam proclives invitant.

Quem non blanda juvent varii modulamina cantus
Huic jecur et renes, aegraque corda stupent,
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melicae nobile vocis opus: —
Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit,
Dulcissonum reficit tristia corda melos.

(De conservanda bona valetud.
Liber Scolae Salernitanae Cap. IV.)

enevoli sunt, grati, liberales, data fide inviobiliter promissis stant; jocosi sunt, persaepe geniosi, bellonae virtutibus exornati. Risus

et joca eos salsa, nugaeque, et ludi juvant, et quae tristia mentem sollicitant, procul esse jubent, sibi vero illatas injurias cito, et pertinaciter ulcisci solent. Fides imprimis apud eos, ac constantia commendatur; at quamquam non nunquam singularem in actionibus gravitatem prae se ferant, procul tamen ab jactantia absunt. In mores peregrinos atque vestitum non faciles, ac proni degenerant, potius sua gaudent simplicitate patria, adeo, ut non modo virtutes, verum etiam vitia saepe a parentibus haereditati accipiant. Verecundia ipsis domi singularis, quam, nisi conversatione temperetur, in vitiis ponere possis. Amicitia inter se fraterna, atque arctissima conjunguntur, raro in seditiones, ac bella exardescunt, sed ubi semel exarserint, longa eos tempestas, et digna viris ira exercet, arma semel sumpta vix deponere sciunt.

Inter tot tantasque virtutes, unico tamen et veluti proprio dehonestantur vitio, quod, si occasio concedit, ebrietati saepe indulgeant, hinc inde contentiosi, pugnaces evadunt, nihil enim vel publice, vel privatim recte peragi posse putant, nisi quod inter pocula tractetur, illa demum fides inviolabilis existimatur, quae inter commessationes sancita est.

De vitae genere.

§ 35.

Omnibus ex rebus nos undique in orbe circumdantibus non datur alia, quae tanta vi, et potentia adstringit hominis constitutionem, characterem, sanitatem, temperamentum, paucis, vitae genium, quam vivendi ratio. (Siehe

Wolfarts Buch über den Genius der Krank-
ten. Frkft. a. M. 1801. p. 91. etc.)

Quamquam cultura et flexibilitas a natura
nini insita non oppugnetur, qua sub omni
lo, temperatura, in syrtibus aestuosis, uti
ultimis orbis terrestri polis aeterna hyemis
cie obrutis, vitam degere valeat, tamen ve-
is inexpugnabilis cuique sine verbis pate-
, quod numerus, natura, qualitas, indoles,
mus, physiognomia, habitus, sanitas, et mor-
s, quamplurimum a vitae genere dependeat.

§ 36.

Ex amplissimo autem rerum confluxu, et
ae genus constituentium ambitu, hic exerci-
, et negotia in genere solum, quibus usus
ae physicus comprehenditur, animusque
ercetur, paucis in toto expositurus sum,
ae plus minus undique in montibus apud
ticos communia reperiuntur, sed et hic, si
ores, exercitationes corporeas, et diaetam
cipis, magnam in cibis, consuetudinibus, mo-
us, delectamentis, ludis etc. varietatem ob-
vas.

§ 37.

Colentur in montibus Apollo, Diana et
res praecipuis honoribus.

Prima Ceres unco glebam dimovit aratro,
Prima degit fruges, alimentaque terris,
Prima dedit leges. Cereris sunt omnia
munus.

Ovid. metam.

ligentia nimirum et labore agricolarum *im-*
obo, glandes mutantur in panem, cum enim
tea squalerent agri ab omni cultu derelceti,
inutilibus plantis inhorrescerent.

Rem faciunt ut plurimum pecuariam, et

agriculturam, pastores sunt, venatoresque, qui innocenti simplicique vita plurimum sub libero coelo fruuntur hilaritate gaudentes. In domiciliis suis fiduces sunt, pacifici, sociabiles pecora sua tanta amicitia pertractant, ut cum Socrate vituperare liceat, „equos majore educant diligentia, quam liberos", populares sibi amicitia et benignitate fraterna occurrunt; familiae rurestres sobrietate, mansuetudine, urbana humanitate, ac pietate, simplicitate, frugalitate, omnes alias antecellunt; ingenuitas commendabilis, et integer vita, scelerisque pura alienis vitiis incorrupta pulvere et sudore tectis vultibus perlucet. Vincula familliarum, quae multa saepe communia conjungunt, indissolubilia evadunt, quia, indigenae a saeculis jam non aliter ac inter se invicem matrimonia jungunt; verum nullo quoque consanguineitatis respectu habito monticolae sibi cum dexteritate sincera manus cordialiter praebent. Venatores in saxorum cacuminibus damas prosequentes, fatigationibus, et incomoditatibus omnis generis indurantur, sed et insociabiles cum externis coalitiones abhorrent.

§ 38.

Exercitationibus gymnasticis multifariis, ludis, saltibus, etc. cantus variis modulaminibus, narationibus sociis, venandi cupiditate, et jaculatione ad discum, monticolarum animi valdopere moventur. Quid enim magis exercet vires, quam labores a summo mane ad tenebras noctis usque protracti, quam res illa gymnastica, cui Graecorum virtus, et Romanorum fortitudo magnificentissima aedificia — exstruĕre, qua Herodicus suis ambulationibus, et Asclepiades suis gestationibus destructam

tatem infirmis reddidēre, quo inquam, alio lo constitutio corporis plus corrobora- et icitabilitas proportionaliter magis, rite- consumitur? satius huius dicti veritatem Jerr. Mercurialis de arte gymnastica, et ai scripta *demonstrant.*

Juniorum ludus non nunquam etiam nec rofectiore aetate dedignatur, quid? Socrates uerorum ludis immiscere non puduit. Cae- .m otium contemnunt, atque ignaviam, vi- muliebrem, et effeminatam aspernantur e peius et angue. Non indigentiis et ne- itabus luctantur aliis, quam quod labor et perantia domestica exigit.

Quanto quisque sibi plura negaverit
— a diis plura feret.
Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum.
Horat.

istis igitur fortuna enascitnr monticolis, et stimabilis illud eximium vitae bonum — ii scilicet animi tranquilitas, in palatiis natum, thesaurisque illorum frustra quae- m.

Puro rivus aquae, sylvaque jugerum
Paucorum, et segetis certa fides —
Fulgentem imperio fertilis Affricae
Fallit sorte beatior — —
Quamquam nec callabrae mella ferant apes
Importuna tamen pauperies abest.
Horat.

istis salus generatur, et virtus, sanitas, et e longinquitas. Suavitas sic dicta urbano- , et lautitia montibus fugit, sed et lauto- morbos ignorant!

De cibo, et potu monticolarum.

§ 39.

Quoad victus rationem, ea magis, si populum plebeiosque spectes ex necessitate secundum frugalitatis, et si minus saepe ad salubritatis leges accomodata est. In genere nutrimenta in statu suo consumмuntur simpliciori, quomodo natura creatrix ea donaverit et monticolae productis agrorum patriis contenti, illa externarum regionum non curant aliisque terrae partibus insoliciti relinquunt quod non nisi illarum est.

§ 40.

Fercula non arte coquinaria pro titilationibus palati, saporeque jucundo excolluntur.

Non dedit has natura dapes haec pharmaca
— — — — tantum
esse jubet. Geoffroi Hygieine p. 67.

Firma soliditas libentius ad saturitatem, et restaurationem spectatur. Varia frumentorum genera in usu sunt, cum quorum farina parantur pulta non nisi motu, durisque laboribus digestibilia; et sane miror pravissimam saepe vivendi methodum pauca incomoditatum genera inferre? nam rustici quaqua versus concurrunt, et simul omnes in foetenti popinae diversorio confluunt, quo perventi nulla data mora quaelibet apposita momento temporis obliguriunt. Accubatione quieta tanto temporis corpori concessa, quanto vix indiget citissima ciborum devovatio, illico ad laborem resuscipiendum pergunt, ibique pluribus apricantur horis labori intensius accumbentes. Et si ulterius vegetabilem, quo utuntur victum

imo vertas, male valetudini famulantem eum prehendes. Lupinis siquidem, fabis, rapis, sis, aliisque hujus census leguminibus utunr, quae nutriunt quidem, sed concoctu sunt licillima. Polygonum fagopyrum in usu vec multis in locis, et frumentum saracenicum, cimina male parata, nimium ingesta morbis ultum coadjavare queunt, sed „labor impros vincit omnia" (*Erasmus.*)

Cum frumentis lac, et caseus velut exclue omne sustentationis genus efficiunt, carne rius vescuntur, si solemnia diesque festivos ceperis.

§ 41.

Potulenta sunt aqua vivificans ex uberis Jsidis pura, cerevisia rarius usui communi ervit, et Bacho in solemniis, congregationis, et ludis pocula libantur. Potuum autem idorum genera plerumque rustici felices igrant. In quibusdam vero germaniae seprtrionalis regionibus nunc caffee satius in usu nit; quemadmodum proh dolor! vetus illa rusimplicitas horrendissimis jovis fulminibus in cum descensisse videtur! Herciniae inhabititibus eius decoctum praeprimis in vitium rto, inter quos jam dudum clariss. Lenthin usthalienses accusavit. „Quid enim genti rissimis addictae laboribus, magis obest, am potus vires vitae atque sanitatis hebeis, atque per idipsum ad morbos disponens, orum nomina in opulentiorum aedibus tann audiuntur."

(Memorabillia circa aerem vitae genus et morbos
Clausthaliensium. L. F. B. Lenthin Götting. 1779. p. 12.

Hebetans thea autem, (diis laus) omnino fe
nullam civitatem nacta est, saluberior the
broma cacao (chocolate) vix fama inotescit.
Heluationes, et luxuriam effeminatam, l
xum, et moris consuetudinem, mala aequit
animi inimica, et fortunae domesticae destru
tores, fortiter et animose convicta in vallib
vides.

De aetate monticolarum.

§ 42.

Longinquitas vitae montanorum, eorum
que sanitas a causis supra recensitis centen
dependet; a constitutione videlicet haeredit
ria, directione montium, aere, luce, clima
constitutionibus, temperamento, vitae gene
etc. aliisque multis, quo fit, ut vita eoru
longior fieri consuevit.

§ 43.

Inter nobilissimas felicis, longaeque vit
causas, prima fortunae dos est qua a stirp
physico sano generantur, et ex uberibus ma
tris nutriuntur. Rarissime enim dantur ex
ceptiones, ubi lex haec naturae minus obs
quiose impletur, uti c. g. in quibusdam He
vetiae regionibus — Appenzell, In- et Ausse
roden, et Hygiaea numerosiora adhuc mune
effunderet, si non consuetudines quaedam f
miliares nocivae aut ab ignorantia tractationi
educationisque physicae, aut a cura matris ali
na sustentarentur: quaedam proferre expedit.

§ 44.

Matres praegnantes plethoricae, ad ult
mum usque graviditatis finem laboribus in
pense studiosae non purgantia, et raro ven
se

iones instituunt et me hercle! sane mi-
ium, quomodo partus nihilominus tam
ie succedant. Secundo, ars moderna etiam
profundissimas valles obstetrices nescias
isit: vix enim inveniuntur amplius secre-
in quibus naturae leges, et cultus in sacri-
partus cum veneratione et reverentia
entur. In vallibus placentam naturae sol-
o commissam narrant majores, cito et sine
is fructui insequebatur; nunc vero et
uti ubique utili Empiriae jam dudum obli-
nanus portenduntur audaces, sed et detri-
a morbique pede sequuntur! *tertio*, ma-
infantes incunabulis fasciis ligatos diu do-
ecurae relinquunt, clamores, famemque
um non audientes. *Quarto* alimenta in
is jam vitae diebus pulte farinoso ple-
ue indigestibili inquinantur, quid? quod
etiam sordidae impuritatis vestigia
ir.

§ 45.

Juventus caeterum, si abusus illi contem-
i dirrimantur, a primis jam annis labori-
aeri, et strenuitati asuescuntur, decenes
novenes pueri tenera jam operi nectunt
ora, atque proprio pane maturescentes nu-
vires, misericordia saepe dignissimi;
in officinis minerarum aliisque laboribus
tenentur, fercula, quibus a paternis do-
is remoti lacessentem stomachum pacant,
non multiplici studio parata sunt, nu-
anis, purissima, quae in propinquo sca-
aqua remixtus, omnem constituit dapem.
Animi motus hoc modo serius matures-
libidines sedulitate negotiorum coercen-
eligio, sacrorumque cultus mane et pro-

funde teneri menti imprimitur, cujus vesti nil neque mors extinguere valet, et quae adversariis languentium animos ad astra t lit, fiduciamque in deo positam potenti clipeo defendit. - Pars subjectiva mentis artificialiter ad objecta dirrigitur, et activ positiva in juvenibus adhuc dormiens non a evolutionem germinis violenter excitatur, i que Rhytmus transitionum organicarum ad turae jussum impune procedit.

In aetate hominis profectiori utique sus dominio animae subordinantur, et vita objecta magis tendit externa, proportional attamen ita, ut receptivitas sensuum nega non absolute a praeponderantia spiritus gub nantis superetur, quae praeponderantia a jore vel minore nationum ruditatis gradu pendet.

Educatio illa artificialis montibus ext minatur, pallidaque aetas inoculata cum sym tomatibus decrepitorum, virorum pudor et decus! montibus exulant: hic non languor frontis emortuae, et lurida oris species, let lisque genarum palor, turbidaque oculorum mina, et vultus cineribus concolor, hic n obstetricans impudentia e combusto modest velo errumpit, nonque per occulta flagition incrementa sensim adolescit Erebi foetus, serpit proh superi! qui saevit, furit et com omnia. O triste mulieriosi viri fatum tale!! —

At pudet tot vitiorum memoria! nimin ubi et venerea ignis latet intus, grassatur e flamma pestilens, depascit omnia, nullo sat tur pabulo, nec usquam remittit ardor, nec f gescit unquam flama vulcania, quid jam

n, quod vulcani tam multi non in Lemno so-
i, sed utique passim ad voluptatis ustrinam
ricentur fulmina in suum videlicet contor-
nda caput? mihi si non credis audi poetam.

Υἱὸν ἔχεις ἔρωτα, Γυναῖκα δὲ τὴν ἀφροδίτην,
οὐκ ἀδίκως, χαλκεῦ, τὸν πόδα χωλὸν ἔχεις
seu.

Filium habes amorem, uxorem venerem
Non imerito, o ferrarie pede claudus es.
Pallad. l. 2. Epigr.

innummeris demum urbanorum incomodis
piuntur monticolae, lentius crescunt, len-
moriuntur. In ultima vitae periodo, in
circulus individualis clauditur, senes ple-
que mirabili hilaritate adhuc et ingenio
ent.

Ad demonstrandam longioris monticola-
aetatis veritatem caeterum non diu ver-
abutor; mihi si non credis audi Ciceronem
senectute plurib. in locis, ubi agrestium
itudinem depingit, lege *Huflandium* die
st das menschl. Leben zu verlängern.
n 1798. p. 94. u. 114.

Huius veritatem ante saeculos jam Ara-
um quidam Autor celleberr. (Ebbussina)
onstravit, dicens; grassante quadam peste
venatores orci faucibus erripiebantur. Ast
um foret, et a proposito meo alienum, his-
m monticolarum ad amussim ulteriore co-
ione prosequi, cum mihi sumserim ea
nenta tantum enumerare, quibus illorum
generaliter dignoscatur.

Sectio III.

De morbis monticolarum.

Maxima pars hominum morbo jactatu
eodem.
Erasmus.

§ 46.

A Sanitate ad morbos transeundum nobis es quos quidem levi calamo solum adumbrat aspicies, paucos de cellebratissimis indica fuerit satis, eorumque phaenomena, et caus rum connexiones perstringere.

§ 47.

Si quis de morborum generibus observ tiones instituat et comparationes, quibus h mines in hoc terrarum orbe laborant, et recte animo comprehensa pro multifaria co cursione et successione, quam alia, atque ali inter sese admittunt; et si pro partium, in qu incidere queunt diversitate dilligenter perpen derit, ei erunt occursurae quam plurimae fo mae diffirentes plus minus compositae geni locorum adequatae: „neque enim profecto ex timandum est, illud, quo homines ab homini bus in statu sano discrepant; morborum natu

pervertere, aut turbas, quae in morbosis ctionibus se produnt, mutuam causarum, ctuumque relationem posse abolere [1]).

§ 48.

Constat enim istis generibus subesse vitia m rerum, quae in communi vitae usu sunt, s potissimum, aquarum, victus, rationes siol. individuales, mores, cultura, habita-, proprietates familliarum, negotia, et vigenus, societas etc. manifesta, occulta, inna, insolita novos sic morbos plus minus tantes epidemicos sese effere.

Sic ex causa communi oriundi per popu-aliquem grassantur pandemii, sic regioni ulari addicti vernaculi, endemici. Sic s in oriente solummodo et Aegypto caracn suum specificum cum pubonibus repreit; aliter vero in Ostindia ut disenteria da, in Westindia ut febris flava. — Sic outus in confiniis maris, labes pellagrosa alia, etc. sic filaria medinensis tantum in generatur et Africa, et sic in montibus, aismus et struma frequentior est inve-lus.

§ 49.

Morbi vero sporadici ex unius cuiusque nis proprio vitio et errore nati diversi ge-sunt, qui diversis anni temporibus ac-it, et ex relationibus supra memoratis ipue egeruntur.

§ 50.

Quae diversis anni temporibus § 26. ac-

1) H. D. Gaubius institutiones pathol. medic. edi-o alt. in Germania. Lipsiae 1771. — §. 835.

cidunt multum variant, ut suo quaevis tem-pori vicissitudo congrua, aut incongrua fue-rit, notabiliores vere et autumno sunt, rheu-matismi, catarhi etc. quoad constitutionem in-dividualem et temperamentum § 31. 34. In-flamationes, pneumoniae, dolores pleuritici, ce-phaleae stenicae, haemorrhagiae activae cu-rarius chronici inveniuntur, ex quibus nervo-ses rarissimae, praecipue hysteria vix unquam reperitur, phtises quoque rarius observantur et omnium rarissima Venus.

Febres intermittentes quibusdam in valli-bus aut prope fossas deprehendi; aer enim his in locis, quando per aestatem stagnantes aquae in putridos vapores resolvuntur vapi-dus est, foetensque.

Epidemiae quoque rarissime grassantur in montibus, si variolas et morbillos excipis, cer-tis annorum intervallis redeuntes, quorum con-tagium magnum saepe, et considerabilem ho-minum numerum arripere solet, quum inocu-lationis negotium difficultatibus adhuc multis in montibus certat.

§ 51.

Ceterum inutile, imo superfluum fore existimo omnes montanorum morbos enume-rare, cum illorum caracter et hic ut foras in diversis regionibus variis conditionibus sui contemporaneis attribuendus erit. Libentius ideo de quibusdam monticolarum morbis tam quam inquilinis, alias vix aut rarius occuren-tibus pauca disserere placet, eaque potissi-mum, quo fit, ut existant investigare; spon-deo ne subtilius, quam verius exerceatur.

De Nostalgia (Heimweh).

§ 52.

Homines hoc morbo laborantes desiderio et vehementi domum seu patriam refu- li suam torquentur, vexanturque melan- a psychicis magis, quam physicis symp- tibus stipata, quae brevi tempore horri- vehementia vitae lumen extingui minatur, limum iis qui ardenti in aliquem amore, ine responsis flagrant, desiderium inex- m ambos torminibus implacandis perpe- exagitat, ita, ut non amplius salutis, non spes, nisi optalis convenienter quoda- satis fieri ocasio detur, animique per- tio molliatur.

§ 53.

Verum enim vero malum hoc, de quo et in primis studiorum meorum annis val- re cruciatus fueram, non exclusive mon- s adscribeatur, oportet, nam ubique lo- n exempla prostant hujus morbi speciei, t utique naturae humanae proprium, quod nes, praecipue juniores e gremio paren- erepti, tristes res familliares solitas ru- nt, adeoque moesti patriam repetere cu- Nec pecora excipiantur. Praecipue ae, oves et caprae longiori, amiciorique ersatione cum pastoribus suis adeo de- untur ut eorum absentiam, tristitia vocife- nibus, et omnibus inquieti animi signis rent. Hujusmodi memoratu dignissima pla toties et ipse expertus sum, tibique ter monticolae narrant. Nihilominus apud montanos hunc melancholiae varia-

tionem frequentius videmus, nam rusticis
lis vita, usuque suorum amisso, materia,
nutrimentum animi, uti omnia sibi consue
carent, causaeque, quas statim enumeratu
sum non tam absconditae in occultis latent. -

Aethiologia.

§ 54.

Vita monticolarum simplex, sociaeque co
versationes, familliaritas fraterna, et amor m
tuus, ruris deliciae, et recreationes, praesta
tia naturae, eiusque formosissimi prospectu
quibus omnibus montium inhabitantes a ten
ris jam unguiculis, asuescuntur, sensus eoru
tam extraordinario, et multiplici modo mo
vent, ut immaginum impressiones profunda
ususque solitorum cum naturae miraculis co
junctorum indelebiles cordi remaneant „in de
Einsamkeit und ruhigen Schoofs der Natu
werden die Gefühle des Wohlthuns und de
Gunst erweckt, deren Verlust den Alpenbe
wohner schwer am Herzen liegt, der völli
abgesondert mit seiner Familie Monate lan
jeden Sommer zwischen seiner Heerde in de
Alpen verlebt." J. G. Ebel, Schilderung de
Gebürgsvölker der Schweiz I. Th. pag. 41
Leipz. 1798.

§ 55.

Homo itaque amoenitalibus montium, re
rumque diurnarum formis asuetus naturalite
planas, uniformasque plagas difficile red
mabit.

Rusticus enim montanus non solum fa
miliam suam fido prosequitur amore, non pe

a tantum attentione digna familiaritateque tractat, verum etiam exanima circulum fore juvant in quo sensationes, pia desideria, cogitationes diurnae convergunt. Pastores montium jugis in vales, et vicissim retro n grege sua peregrinantur hilaritate animi porisque gaudentes, ubique illis ex vultu pularium amicitiae et benevolentiae splen- affulget; quid mirum exinde, quaeso? si icola longe patria remotus regiones exter- aversatur! ubi cives, linguam, vitae genus, resque ignorat ubi ex imani vacuo non nilienis abhorret.

§ 56.

Quanto magis supradictae imagines ab ginali distant remotae et variantes, eo for- melancholia animum perturbat. Animus hoc accerrimo patriae desiderio non solum cupiditate, cui non satisfieri potest, verum m in productione phantasiae intensa con- mitur, quae continuis cogitationum exagi- onibus tribulatur, quibus contemplatio ob- iva deest.

§ 57.

Quemadmodum constitutio individualis et peramentum, uti praeprimis vitae ratio in rbis et sanitate homines varios varie dispo- it, ita et hic non semper eadem vehemen- aegrotant; gradationes affectionum, quoad et durationem valdopere differunt; phlegtici hinc lentius moventur, rarius tam grar hoc malo laborant, aut ii qui consuetis oribus exercentur, aut ii qui lucri causa iones oberrant, aut ii qui ad altiora spiri- exercitia a Minerva ducuntur.

§ 58.

Effectus demum huius morbi universalis est, quo cito corpora prosternuntur: denunciant venturum malum, otium, anorexia, febris; insequuntur dysorexia, vigiliae, respirationis difficultates, et miserorum pectus intolerabili compressum anguore succumbit; nonnunquam infelices fugam arripere student, ut se dilectissimae patriae reddant; si vero proh dolor! et fuga impossibilis est ac nullus spei radius amplius affulget, tunc symptomata cuncta increscunt, vires adeo prosternuntur, ut omnis corporis motus impossibilis reddatur, pulsus frequentissimus fit, parvus, atque intermittens, anguor terribiliter augetur, torquet, discruciat, exhaurit, perdit; corpus rigescit, obmutescit vox, oculi languent, et ultimus vitae halitus miserias absolvit. Tum res, omnis etiamsi moveretur lapis, conclamatae sunt!!

§ 59.

Ex pharmacopea frustra auxillium petis! a psychica solumodo ratione salus speranda manet; conversationibus puta fraternis solatium praebendo exhilarandoque animum [1]) aut si possis certissimo desiderii expletione.

1) Et quid debilem magis erigit animum, quam amicus aerumnarum comes, nec perturbatus, nec omnia gemens, cujus sermo solicitudinem lenit, hilaritas tristitiam discipat, atque cujus conspectus ipse delectat.

Seneca.

De Cretinismo.

§ 60.

Adstet adhuc cretinismus cum consorti- l, struma etc. de quo ultimo sermo est su- ·iendus. Morbus est ubique fere locorum t rarius sporadice animadvertendus, sed emice montosis ingruit plagis, atque mon- ·lae sunt prout ii, quos intensius vis mor- coerçet, et commiserabilius defoedat.

§ 61.

Praeter Tyrolenses, Carynthios, Ilyrios, lvetos, Salisburgos, Cretinismus est Hispa- Valesianis Pedemontiis Sabaudis Herciniis . etiam in Syberia uti in agro felici Nea- itani regni, in America prope catenas An- m, in Anglia prope montes Derbeschyre Hungaria in Sumatra, in Asiae montibus ni praecipue Tibetani invenitur.

§ 62.

Verum enim vero in montibus ipsis mag- datur differentia, ita ut non inclusive mon- us ubique domi versetur malum, nam in- niuntur pagi cretinis omnino liberati ex lem valle, ubi alii haud multum remoti gra- er his monstris obruuntur.

Clima montium universalis et temperatu- frigidior calidiorve haud multum conferre is convictus sum: ipsa enim in patria mea ssyriae montibus et quidem summis a ho- nibus cultis, in quibus aeterna quasi hyems gnare solet, uti et in Carynthiae et Salis- rgi montibus Cretinismum inveni, sed etiam contrario in amoenissimis regionibus in vi-

cinitate urbis venetianae Beluno, ad lacum Benacum prope Rivam et Arco, in laetis Moranensium campis ubi Bachus et Ceres sua munera largiter effundunt, mecum si placet eum invenire potes.

Quocirca observationes illae vel maxime instructivae in Helvetia factae non alias forsitan ac istis in regionibus quadrare et plenum jus tenere videntur, quibus defenditur, „quod cretinismus in altioribus vix occuret sed exclusive fere istis in regionibus, ubi temperatura vini cultui favere incipit." [1]) Conditiones, huiusque singularitatis causae ex locorum daemone peculiari, aliisque bene multis infra distinctius memmorandis clarius elucebunt, nec haec scientia adeo in obstrusis latet: nunc vero phaenomenologiae satius inhaerere expedit.

Symptomatologia.

§ 63.

Cretinismus malum hoc haereditarium, seu congenitum in uno alterove sexu, ut dictum est, vix frequentius varios intensitatis gradus observat, sed gradationum innumerarum varietates lingua non sunt designandae, quemadmodum in omnibus naturae regnis ab imma serie ad summam creatorum perfectionem infinitae dantur, et insensibiles formarum transitiones.

1) Ein Ausschufs der Gesellschaft für vaterl. Kultur in der Schweiz 1813, in den Miszellen der neuesten Weltkunde No. 101.

§ 64.

Postremus, seu infimus mali gradus lon-
ime a vera hominum natura distat, in quo
n animalis plantis adinstar in mera vege-
one versatur. Infirma haec aegrotantium
piditas et hebetudo omni egoismo, et in-
ctu caret animali, imo vix motu volun-
o pollent, ita, ut ne victus quidem ape-
t aut excretiones solito perficere possint.
onstrum horrendum ingens! . . . sustine
m apatha interdam sophia, et incongruam
rime commisserationem" (Gautieri). bru-
l, blaesus, amens, vel fluxissimae saltem
noriae.

Corpus habent crassum, tumidum, defor-
sine ullo vigoris specie languent: statura
nilis, et truncus non rare largior quam lon-
r, male conformatus est. Capite propen-
te immense saepe magnitudinis aut valde
guo cranioque mutato inveniuntur. Ipse
pago quodam prope Meranum St. Riffian
usmodi monstrum vidi, cujus caput 3½ pe-
mensurabat.

Facies illis quadrata est, pallida plana
tulis hinc illinc erumpentibus conspersa, aut
is conspicuis notata; frons depressa, rugo-
praecipue in suprema parte, supercillia
lixa decidua.

Oculi saepe retropulsi, aut prominentes,
di, perturbati, obstupentes circumvolvun-
luridi, turgidi moesti, iride corulescente,
cinereo, in quo venulae dilatatae appa-
t, et arteriolae; eodem modo albuginea iis-
a saepe superseminatur.

Palpebrae tumentes, delapsae. Psoroph-
nia, blepharoedema, lippitudo. —

Nares compressae, aut valde dilatatae
antes, e quibus continuus mucus super os
vestimenta cadens ea defoedat. —

Genae flaccidae defluentes, vox si ad
rauca, strepens, saepius mutus, surdus. D
tes vero pulchri non raro ore fulgurant.
Os rictu hyans, latus, inferius saepe prot
dens. — Labra tumida crassa, saepe ill
scissa. —

Capilli hinc illinc pendentes intric
flavi, aut lucidi. — Aures grandiores, lob
persaepe ruberrimo. — Barba aut nulla
inculta. —

Collum strumis circumducitur. —
tis caroque flacescens, phlegmatica, aete
immunditie defoedata. — Brachia demi
Artus strigosi, aut valde obesi. — Manil
pedibusque callosis, limosis, varicosis –
diculis ubique scatent. Systema musculor
iners, debile, sine forma soluta et habi
dorsum gibbosum et genua flexa.

Sensus, phantasia, altioresque animi
tes non alienatae, sed viribus destitutae, s
functiones nullo modo peragere possunt
esculentis non raro avsrsantur, vel etiam
ca detorquentur, ut calcem, carbones, ster
ra vorent.

Fatuitas, imbecilitas, stupor in consor
sunt et terriculum adintegrare juvant.

§ 65.

In gradu paulo altiori, cretinismus c
instinctu animali et egoismo adparet, sed in
ginatione et memoria adhuc destituuntur.
rum ex imbecilitate, cerebri persaepe insti
tus sexualis superpondium tenere solet, ita
insatiabili cupiditate, crudelitateque sexum

um prosequantur, aut stuprum onaniae commtant.

Interea attamen timidi sunt, superstitiosi, di, et muti adhuc, interogantem obstupeti intuentur, dificulter respondent, stertunt, tiginosi, non nunquam actutum cachinosi, mento post in moerorem lapsuri; tardi, meabundi, sordidissima vestimenta aut domi nquunt, ne rumperentur, vel iis tantum ntur, quae jam dudum dissuta sunt.

Alii, homines jam non amplius timent pai, quid? quod insoliciti stolida audacia pemlo incurrunt; nullus illis moralitatis sen, nullus amor in parentes, nullum mundi studium, frigus, calorem, fustesque neglit quasi insensibiles. Aetatem pubertatis o attingunt exinde magnis genitalibus praeli lascivia impudica, perterefaciunt; voraci incredibilis, pigrities, horrendaque crudes eos in seram aetatem usque non raro acommitari solent.

§ 66.

Alia cretinismi variatio, quae naturae hunae jam propior paulo accedit, jam ad alios labores, quamquam passiva possibilitate diri potest, et usus sensuum jam liberior dit. Atque sic vario, multiplicique gradu uiori cretini hominibus sanis sensim sensime adpropinquantur, donec struma, nisi ennice, sporadice saltem animadvertenda fere que locorum unice adhuc salvum, ingenioimumque saepe hominem molestat. —

De struma.

§ 67.

Struma est corporis thyreoidei tumor indolens, volumine, figura duritie, gradu, numero diversa.

Corpus enim est singulare, non glandula eiusque functio vero simillima est ut sanguinem arteriosum qui versus encephalon vehitur in se recipiat in iis casibus, in quibus vasa sanguifera enceph. hoc latice repleta turgent, idem contingit, si impedimentum quodcunque organicum sanguinis versus cranii cavum decursum prohibet, ita magna vitae discrimina saepe avertantur „quodsi nunc consideremus in vascula tenuissima membranae encephali vasculosae sanguinis dundaxat lympham tenuissimam maxime oxygenatam, et si dicere fas, spirituosam adigi posse; sequitur exinde sanguinem densiorem et crassiorem a cerebri vasis non suscipi — necessarium hinc erat, ut arteriis sanguinem versus cerebrum vehentibus aliae proximiores adstent, quae redundantem ex vasis encephali densiorem sanguinem susciperent, et in circulum sanguinis reducerent, et hoc officium thireoidea praestare videtur" [1]).

Instructissimis et satis gravibus demonstrationibus Akermanii etiam cl. Rudolphi consentit quod glandulis thyreoidea nequeat adscribi quare ea hic repetere opus non est; si quapropter interest tua, lege auctorem, operam, praedico, non perdideris.

§ 68.

1) D. J. F. Ackerman solennia inauguralia de corp. thyr. vera functione. Heidelb. 1811.

§ 68.

Struma Calissenii genuina „residet in falsic credita *glandula* thyr. aliisve minoribus ..turis glandulis, neque infrequenter omnes ıul adfectae in verum sarcoma mollis fere nstrosae et cartilagineae tenacitatis excrent. Quoad symptomata deformitatem et lestiam magis, quam periculum creat, ut seram senectutem innocua saepe tollere-, interdum tamen tumore in majorem moadaucto cutis colorem ex atro rubescenı induit, (tantae magnitudinis strumas in roli et Carinthia ipse vidi, ut eas saccuaut fasciis inclusas sibi in altum levent supra axillas gestarent) venae vicinae vasae evadunt, turget facies accedit cephaia, vertigo, loquella, respiratio impedita ıma, aliaeque pulmonum adfectiones praeci-, si ad gland. thymus dictam descendat ıor, sub quo statu aegrotus omnino in vidiscrimene versatur. Quandoque sponte suppurationem abit tumor, vix unquam in cinoma mutatur. [1])

Crescente imaniter struma comprimitur nx, hinc dificultas spirandi, ut *Kerkrin-* ideo suffocationem viderit, et Nicol. ıtana. Ex pondere strumae, et compresıe laryngis in monstrosis praesertim obanda est vocis mutatio, et profecto taciınni stertunt, loquentes coaxant, non nulli di possunt.

§ 69.

Offert itaque dilatationem, secretionem lar-

Callisen m. d. principia systematis chir. hodiern. ıiae 1790. pars altera. pag. 106.

giorem, accretionem, coadunationem vasorum, lymphae, tellae cellulosae, et cujusdam generis materiei in thyeroidea solum, aut circumjacentibus quoque, sanguinis ad ea loca, lymphaeque copia majore deposita, laxitate interim thyreoid. ad morbum praedisponente.

§ 70.

Morbus ceterum partim cretinismo ut dictum est, jungitur haereditarius, partim a causis persaepe accidentalibus dependet, et filius elegantissima colli structura gaudet, cujus parentes onerosa strumorum labe anhelant; alii non tentantur amplius a morbo, si pulchra eos regionis planities recipit, sicut, et alii morbo afficiuntur, et strumosi evadunt, si ex ista regione hic delati fuerint, ubi quibusdam in vallibus vix renascuntur ac vivunt, qui non hac labe inficiantur, recte hinc dixit *juvenalis*, *quis tumidum guttur miratur in alpibus?*

§ 71.

Affinitates vero cretinismi, uti scrophulas rachitidem, hydrocephalum etc. etc. considerationem anatomicam causasque omnium proximas ex amussi eruere mihi non tempus, non sumptus concedunt, et me Hercule! plura nova scriptis de cretinismo superaddere impossibile foret, cum satis, superque descripta praestant hae aegritudines in *Saussure* [1])

1) H. B. *de Saussure* voyage dans les alpes, Neuschatel 1779.

Morgagni, [2] *Akermann*, [3] *Callisen*, [4] uterque *Wenzel*, [5] *Iphoven*, [6] *Malfati*, [7] *Gautieri*, [8] *Fodere*, [9] *Henke*, [10] *Reil*, [11] *Kurt Sprengel*, [12] *Andre*, [13] *Malacarne*, [14] *Mi-*

2) *Morgagni* de sedibus et causis morborum epistolae.

3) J. F. *Akermann* über die Kretinen, Gotha 1794.

4) H. *Calisen* m. d. principia chir. hodiern etc.

5) *Joseph* und *Karl Wenzel* über den Cretin. Wien 1802.

6) A. E. *Iphoven* dissertatio de ceetinismo, Witebergae 1804.

7) Joh. *Malfati* Entwurf einer Pathologie aus d. Evolut. d. Lebens, Wien 1809.

8) Joseph *Gautieri* Tyrolensium, Carynt. styriorumque struma, Vindob. 1794.

9) E. *Fodere*, traité du goitre et du cretinisme, Paris an VIII.

10) Adolph *Henke* über d. Entwikl. u. Entwikl. Krankh. etc. Nürnberg 1814.

11) *Reil* Fieberlehre, IV. Band, Seite 35 u. a. O.

12) K. *Sprengel*, Handbuch der Pathologie, 3. Th. S. 391. Leipz. 1797.

13) Aug. *Andre* dissertatio de cretinismo, Berolini 1814.

14) Vinc. *Malacarne* saluz. Ricordi della anatomia chir. spetante al capo e al collo raccolti. Padova 1801.

chaelis,[15] *Pinel*,[16] *Haindorf*,[17] *Hufeland*,[18] etc. etc. omnia dicenda de hac materia in istis operibus larga ubertate sunt contenta.

Potius ergo juvabit causarum ocasionalium aethiologiam penitiorem concinare, eaque in medium profere, quae scitu haud inutlia existimo in aliis minus comprehensa.

§ 72.

Interim plurimae esse possunt causae ut non uni aut duabus, aut tribus tantum adscribenda sit vis strumam, cretinismum perficiendi. Juvit interim animadvertere causas hasce omnes aliquando non agere, nisi praedispositio adsit, notum est enim *Gaubio* monente, si praedisposito desit, ocasionem non nocere, et praedispositum ab ocasione caventem, cavere a morbo. Hic utique laxitas saepe generalis adest praedisponens, sed haec non sufficeret morbo progignendo, nisi simul aliqua causarum concurreret, quae omnino excitaret, efficeret morbum.

§ 73.

Eleganter opiones varias futiles refutavit

15) J. F. *Blumenbach* med. Biblioth. 3. Band. 3tes Stück, Götting. 1795.

16) *Pinel* philosoph. medic. Abhandl. über Geisteszerrüttung und Manie, übersetzt von Michael Wagner, Wien 1801. pag. 115.

17) Alex. *Haindorf*, Versuch einer Pathol. u. Therapie d. Geist u. Gemüthskr. Heidelb. 1811. pag. 37 u. s. w.

18) C. W. *Hufelands* Journal d. p. H. und Salzb. medic. Zeitung a. m. O.

utieri, qui omnibus de hac materia agentibus lmam eripuit. „Jgitur Saussurium clariss. er-r detinuit asserentem, situationem esse uni-m cretinorum causam, cum observaverim non odo in valleculis, sed in plantie et ad eo-mdem dimidium strumosos ipsos. Sic a ve-ate declinant, qui ab aquis, terris limmosis ardamus) calcareis (*Frid. Hofmann*) tantum-odo morbum deducunt, cum aquae therma-n carolinensium etc. multo lateritio, topho quinentur et licet epotae strumam non con-iant, sic qui immunditiem viarum et humi-tatem modo inculpant toto oberrant coelo, m apud non nullos Hollandorum pagos, osque, qui uligine obvolvuntur continua, rus admodum est morbus. Sic eos fefellit inio qui salem tamquam unicam strumae usam admittunt, cum nullae observentur in istria, in quibusdam Styriae etc. pagis, quae nen loca non dissimili utuntur sale.

Neque labores unici morbo progignendo nt pares, cum rustici hinc illinc similibus, aliquando durioribus premantur officiis abs-e struma. Neque sola educatio, cum penes os populos habeatur plus inconcina et rudis: que montuosa regio, cum multis in regioni-s montes altissimi reperiantur absque morbo c animadvertendo et cl. *Gmelinus* de Sibiria bet T. 1. C. 46. summam strumorum quan-atem ibi reperiri, quamquam desint et urens lor, et ardui montes, et immae vales.

Neque pastacea primis ingesta mensibus, que castanearum devoratio et fructuum im-turorum. Haud aliter non omnis praebenda fides illis, qui ineluctabili tamquam argu-nto firmati glacialem et nivalem undam, ceu

unicos strumae parentes volunt, neque frigid aqua neque unda vitriolico acido referta. Neque schystus, ardessia, gypsum, calx tantum cum aqua ingesta morbum generaliter progignunt, neque unicum frigus morbum hunc excitare credam. Neque endemica vis, cum qui iisdem causis avertit, nullomodo tentetur struma; neque etiam coitus post Bachi insanias brutaliter assumptus, repetitus. Neque tandem pinguedinosa, pastacea oleracea, farinacea alimenta, aliaque omnia recensita seorsim sunt inculpanda."

§ 74.

Quaenam igitur est causa! iratus quaeret aliquis? plurimae respondeam, simul junctae morbum tantum procreando sunt pares; interim, dum unica aliquando morbum progignere potest. Oportet tamen oportunitatem reperiri, cujus defectus causam deviat, infringit. Non nunquam et duae, tres morbum, nequidem excitabunt, nisi vel tertia duabus, vel quarta tribus supervenit. Est enim saepe labes impertita naturae a morbificis causis, sub tali tantum conditione, quam immutare, impedire, imminuere, vel augere omnino nequit, aetas, temperamentum, sexus; educatio, locus, morbi praegressi etc. ita; ut morbum ad immutabilem elencum reducere nequiret Quod v. gr. uni noxium id alii non raro erit profuturum, quodque mihi morbum inducet, alteri tollet.

§ 75.

Ponderosissimae cretinismi causae, ex situ et directione montium prodeunt § 3. § 5. et diferentiae quoad loci genium maximum sibi omnium pretium tenent.

§ 76.

Pagi in locis umbrosis septentrionem ver-
s, et paulo profundius siti aperte multo plus
s malis obruuntur, cum e contra illi in parte
rsus meridiem liberi manent, nisi et hic
etinismus ab extus transplantetur, aut si non
rsan sporadici casus genituram juvent ma-
rum.

Declivitates igitur septentrionales, opa-
e, humidae, aquis stagnantibus superabun-
ntes, praecipui sunt cretinismi loci natales.

§ 77.

Lucis efficacia in plantarum vegetationem
animalium vitam, atmosphaerae constellatio-
m etc. omnium naturae virium et agentium
er primas, dignissimas pono, cujus influxu
eriori, aut impedito organisationum vigorem
: vitae languorem prodire certior factus
n. Illam § 20. 21. uberius explanatam lu-
potentiam hic repetere nolo. In locis ita-
e profundioribus a sole tenaciter tan-
n illustratis, soli humiditas lentius, vel ne
quidem desiccatur, superfluit azoti portio,
incitaliva oxygenii minuitur, atque sic len-
vitae exoritur, inertia organorum, ac sys-
a lymphaticum, et vasorum relaxari ne-
se est.

§ 78.

Aqua potatoria ex localitate, et lucis in-
xu peculiarem acquirit vim et qualitatem,
multum etiam praecipue ad procreandas
sustinendas strumas conferrat, tanto lucu-
tius, quanto magis tofo aut luto impraegna-
; ita quidem, ut quibusdam in locis aquae
nariam strumae causam adscribi liceat.
colae cujusdam urbis galliae (Rheyms) dum

aquis putealibus utebantur, adeo afflicti eran malis strumosis, ut nosocomium haberent soli his aegris destinatum: verum aqua e fluvio vicino ad urbem deducta in usum incolarum numerus sic aegrotantium minui coepit: et post triginta annos dimidio minor factus est" [1]). —

Sed in montibus vetus illa opinio nullo modo quadrat, qua unice ex aqua deducebantur cretinismi strumarumque causae, nam versus meridiem fontes etiamsi vilioris qualitatis neutiquam haec mala propignunt, quemadmodum et aqua ex glaciariis defluens, qua toties sitim sedavi, plenaria sua inocentia gaudet.

§ 79.

Onera, quae plerumque gravissima in capite seu humeris gestantur, sicut alii nisus fortiores partus etc. ad generandas strumas aliaque saepe insanabilia mala multum conferre posse non in bivio versamur.

§ 80.

Nutrimenta per totam saepe vitam simplicia, crassa, multum utique coadjumento cretinismi causis esse possunt. § 40.

§ 81.

Longe majoris autem momenti apud monticolas est cura, et educatio infantum in primis vitae annis § 44. qui etiam si ex uberibus matrum sugunt, nihilominus pulte tenaci farinaceo efarciuntur, inde stricte incunabulis alligati saepe ad calidum fornacem in hypocaustulis impuro aere depravatis deponuntur, et in situ tali praeternaturali per multas

1) G. Heberden comentarii de morborum historia et curatione. Frkft. a. M. 1804. p. 319.

imo dies domi relinquuntur, quin esu-
lterius, clamoresque miserorum molliantur.
Quanta ex hujusmodi pertractionibus om-
vituperatione, sed etiam emendatione dig-
nis enascantur mala, cuique facile patet,
itantur solida, corrumpuntur fluida lim-
landularum stagnat, hinc atrophias me-
as, rachitidem scrophulas etc. non raro
conspicere datur.

§ 82.

His omnibus immunditia saepe incredibi-
cedit adhuc, lintea, vestimenta, et domi-
nauseosa impuris sordibus scatent, quae
ad animalium parasiticorum generatio-
quam plurimum inserviunt.

§ 83.

liud multo majoris adhuc dignitatis mo-
m est parca familiarum commixtio § 37.
more et consuetudine incollae eiusdem
is non nisi inter se matrimonia jungunt,
uvenis ab extus sponsam secum ducere,
e in eius amorem, patriam ammittere
s est, et hoc modo germina parentum
a hominum genera transplantantur, et
ae ratio, character, physiognomia, con-
o, habitus, morbi nationales ab haeredi-
ropagantur in posteros.

§ 84.

ed nec desunt quoque exempla, ubi ma-
et parentes integra fruebantur valetu-
et tamen cretinos generabant. Possibili-
is facile ex declaratis patet, quemadmo-
t negari nequit, quod matres huiusmodi
ri aspectu, aut aliter quodammodo per-
proles stupiditate aliove gravi vitio
tos parturiant. Hujusmodi exempla

de influxu matris in fructum ventris, eius r actione, et imaginationis vi, innumera ap auctores fide dignissimos legimus, et experie tia quotidiana testatur: sed effectus omnil temporibus aut ad puerilitatem et men cium, aut ad sphyngis aenigmata pertineba Dirae autem isti caligini theoria magnetis animalis (Mesmerismus) [1]) subvenit, unde n tuus virium, corporumque nexus, firmis na rae principiis comprobatur, etiamsi nulli m diati transitionis pontes sensibus deprehend tur externis.

§ 85.

Si denique cretinismus et struma utiq frequentior in montibus invenitur quod e dictis cuique clare patebit, in urbibus un formioribusque plagis attamen illa nihilom nus aut originali forma, aut variationibus, a affinitatibus scrophulis, rachit. atroph et saepe multo frequentior animadvertendus es quod non solum ex indigentia nutritionis, paupertate, verum etiam ex qualitate domic liorum et directione platearum provenire, pr prio studio expertus sum.

1) Mesmerismus, oder System der Wechselwirkun — Theorie und Anwendung des animal. ma net. Berlin 1814.

URRICULUM VITAE

EX DECRETO

ATIOSAE FACULTATIS MEDICAE BEROLINENSIS

A D J E C T U M.

Ego Josephus Ennemoser, passyriensis
nsis rustica progenie natus anno 1787.
ov. primo mundi lucem aspexi.

Gymnaseos classes, quas 1802 primo fre-
tare incoepi, Merani, Tridenti, et Salis-
i absolvebam. 1806 universitati oenipon-
adscriptus sum, ubi 180$\frac{6}{7}$ — 180$\frac{7}{8}$ scien-
hilosophicis incubui, ex quibus mihi fue-
Professores in mathematica et geometria
Mersi, in logica, metaphysica, aestheti-
et philosophia practica, clr. Nitsche, in
ria universali veteris, recentiorisque aevi,
lbertini, in physica et historia naturali,
or. Zahlinger, in philosophia religionis
ater Benitzi.

Medicinae studiosis sequenti anno adscri-
fui. Sed bello 1809 ab Austria contra
s suscepto, patriae deliberandae cum fra-
s libertatis mihi erat succurendum. Clau-
erum Jani templo sequentia collegia me-
1810. Oeniponte frequentavi. Anatomiam
edicinam forensem apud clr. Albaneder,
iam et botanicam apud clr. Schoepfer,

encycloped. et methodol. physiolog. apud c
Luzenberg, anatom. pathol. et politiam n
dic. apud clr. Kaesbacher. 1811 Vindob
qua *auditor extraordinarius* in universitate
academia Josephina quaedam collegia med
frequentavi. Eodem anno adhuc cell. Rect
Fichte universitatis literariae Berolinensis
vitatem legitime nactus sum. 18$\frac{11}{12}$ praeci
cel. Reilii collegia ex pathologia et phys
logia frequentavi. 1813 unacum Borussor
Militibus germaniae inimicos dimicavi.
bello redux diligentius adhuc studuis incub
Semestri 18$\frac{14}{15}$ et 16 mihi fuerunt Professo
cel. Rudolphi in anatomia comparata, et p
thologica, uti in physiologia. Clr. Hayne
botanica, clr. Mursinna, in arte obstetrici
Celeb. C Hufeland in materia medica insi
tutionibus practicis, therapia speciali, et cl
nico practico, clr. Bernstein in akiologia, ce
Graefe in chirurgia. Non expedit innume
alia collegia publica, sicut et peregrinatio
ad aquas minerales Germaniae, plurimaque i
stituta externa amplius proponere.

T H E S E S.

I.

Opium me hercle non sedat.

II.

Cita post partum funiculi umbilicalis dis-
), peccatum est.

III.

Non datur aliquod inorganicum in corpore
qua propter fluida aeque, ac solida vita-
gaudent.

IV.

Azoti vires in vitam animalium, idem, ac
enium si non majus facere juvat.

V.

Corpus thyreoideum glandulis adnumerari
icet, eiusque vera functio et officium est,
lantem versus encephalon sanguinem in se
iendi, et venoso systemati reducendi.

VI.

Non datur morbus verminosus proprius, sed
ia antiverminosa dantur.

VII.

Calor animalis non fermentatione, aut effervescentia sanguinis (Silvius) non trituratione globulorum sanguinis (Boerhave) non resolutione oxygenii in respiratione (Lavoisier) non cerebro (Brodie) non digestione (Rigby) sed ex vitalitatis actu junctim, motu, et ex solidescere fluidorum exsurgit.

VIII.

Omnes de generatione Hypotheses, et theoriae quaecunque futiles rem nullo modo declarant; nec Occasionalismus, nec Praestabilismus, nec Praeformatio, nec Panspermismus, nec Evolutio, nec Epigenesis, nec Generatio aequivoca.

IX.

Pertinent inter maximos medicamentorum Heroes, venesectio — tart. emeticus — aquae minerales — china — opium — vinum — ferrum — mercurius — musica — electricitas, et magnetismus.

Errata.

Pag.	1	Linea	3	Loco	perscrutationium	Lege	onum
—	5	—	7	—	faelaci	—	fallaci
—	5	—	15	—	physiologica	—	physiologica
—	9	—	5	—	aquilovi	—	aquiloni
—	16	—	9	—	praeeipue	—	praecipue
—	29	—	24	—	puro	—	purae
—	30	—	28	—	devovatio	—	devoratio
—	39	—	11	—	optalis	—	optatis